

paganda on leimannut ”Kiovan hallinnon” fasistiseksi.

Kansallismieliset haluavat rakentaa ukrainalaista Ukrainaa, josta venäläiset vaikutteet, venäjän kieli mukaan lukien, on häviytetty pois. Tällainen Ukraina ei ole kaikkien maan kansalaisten tahto. Etnisestä ja kielitaustasta riippumatta Ukrainassa on maan itsenäistymisestä saakka ollut heitä, jotka haluavat rakentaa monen kansan, kielen ja kulttuurin Ukrainaa eli jotka toisin sanoen vastustavat radikaalien kansallismielisten jyrkkää maan kahtiajakoa hyvään ukrainalaiseen ja huonoon venäläiseen väestöön ja perinteeseen. Myös Sakwa asettuu tälle kannalle. Hänen ihanteenaan on korruptiota vapaa, demokraattinen, taloudellisesti kestävä pohjalla toimiva, puolueeton ja hyvät itä- ja länsisuhteet omaava Ukraina.

Ihanteen toteutuminen vaatii globaaleja ja lokaaleja ratkaisuja, joiden en usko lyhyellä tähtämällä toteutuvan. Globaalilla tasolla Yhdysvaltain, EU:n, Naton, Venäjän ja Ukrainan pitäisi pystyä neuvottelemaan turvallisuusjärjestelyistä, joilla taattaisiin Ukrainan puolueettomuus eli se, ettei maa liity sen enempää läntisiin kuin itäisiin sotilasliittoumiin. Tällä hetkellä lännessä näytetään ajateltavan, että Venäjä haluaisi laajentua Ukrainaan ja että puolueeton Ukraina todellisuudessa muuttuisi osaksi Venäjän federaatiota. Tämä ei ole todennäköistä. Venäjälle on edullisempaa tukea itsenäistä Ukrainaa. Valtaaminen on sotilaallisesti mahdollista, mutta taloudellisesti kestävämpi taakka. Taloudellisesti menestyvä itsenäinen Ukraina, jonka kaupasta varmasti merkittävä osa tapahtuisi Venäjän kanssa, hyödyttäisi Venäjänkin taloutta. Puskurivaltio Venäjän ja Nato-maiden välillä olisi Venäjälle strategisesti hyödyllisempi kuin rajanaapuruus Natoon kuuluvien maiden kanssa.

Lokaalisti Kiovan hallinnon, Itä-Ukrainan niin sanottujen separatistien ja Krimin vallanpitäjien tulisi

pystyä neuvottelemaan siitä, miten eri alueiden, kieliryhmien ja – vaikka Sakwa ei tätä missään sano – uskonnollisten yhteisöjen tasavertainen asema ja oikeudet taattaisiin. Venäjä ei ainakaan lähitulevaisuudessa tule sallimaan separatistien kukistamista: se olisi sille liian suuri sisä- ja ulkopoliittinen tappio. Sen sijaan se voisi hyvinkin vähentää heille annettua tukea ja siten painostaa heitä neuvottelupöytään. Tämä edellyttäisi, että Venäjä saisi takuut Ukrainan muodostumisesta jonkinlaiseksi liittovaltioksi, jossa eri alueiden paikalliset tarpeet otetaan aidosti huomioon. Tähän taas Kioassa ei tällä hetkellä näytä olevan halukkuutta, muodollisesti Krimin tilanteen takia. Jääräpäinen omiin näkemyksiin sitoutuminen Kioassa, Krimillä, Luganskissa ja Donbassissa on kuitenkin varma sisäpoliittinen tapa ylläpitää kriisiä, jota ei saada ratkaistua ilman eri osapuolten välistä dialogia.

Sakwan teos on ilmeisen tarkoituksellisesti poleeminen tai ”kuvia kumartamaton”, kuten takakannen tekstissä todetaan. Se on kuitenkin erinomainen ja tarpeellinen muistutus siitä, että kansainvälisen politiikan uutisointi on yksipuolista ja edistää jonkin tietyn tahon tulkintoja. Niitä ei pidä unohtaa tai sivuuttaa, mutta, Sakwa muistuttaa, vanhan tuomarinohjeen mukaisesti on syytä kuunnella kaikkia osapuolia.

Muuten erinomaisessa kirjassa on minun silmissäni yksi selkeä puute, nimittäin uskonnollisten yhteisöjen sivuuttaminen. Ne mainitaan varsinaisesti vain jälkisanaisissa, jotka on lisätty teoksen ensimmäisten painosten jälkeen; toisessa englanninkielisessä laitoksessa niitä ei vielä ole. Sivulla 382–383 Sakwa toteaa, että vuoden 2014 alun Maidanin vallankumouksen jälkeen ukrainalaisnationalistit ovat vallanneet parikymmentä Moskovan patriarkaatin alaisen Ukrainan ortodoksisen kirkon kirkkorakennusta sekä hyökänneet noin 70 kyseisen kirkon papin ja seurakuntalaisen kimppeeseen. Henkilö, joka ei tunne Ukrai-

nan uskonnollista kenttää, luultavasti jää ihmettelemään, mistä on kysymys, tai sitten pitää luonnollisena, että ukrainalainen nationalisti vihaa kaikkea Moskovaan liittyvää. Kuten Sakwa politiikan kohdalla osoittaa, tällainen asioiden olemuksellistaminen on virhe. Siksi olisin toivonut hänen avaavan Ukrainan kriisiä myös uskonnon näkökulmasta. Tällaisenaankin kirja kuitenkin avaa tuoreen perspektiivin kriisiin, jonka vakavuutta länsimaat eivät näytä aina oivaltavan.

TEUVO LAITILA, DOS.

MARIANNA FLINCKENBERG-GLUSCHKOFF

Ikoni puhuu: Tietoa ikonien kielestä ja tehtävästä.

2. korjattu painos.

Helsinki: Maahenki 2015. 189 s.

Marianna Flinckenberg-Gluschkoff on kirjoittanut tiiviin ja huolellisesti koostetun teoksen, joka vajaalla kahdella sadalla sivulla avaa ikunnoita ortodoksisen ikoniperinteen ymmärtämiseen. Kirja on kompakti tietopaketti, jossa yhdistyvät ainakin ortodoksisen teologian, liturgiikan, tapakulttuurin, kirkkohistorian, taidehistorian, hagiografian, käytännöllisen elämän ja uskonnonharjoituksen aihepiirit. Näkökulmien yhdistely on toimivaa ja tuottaa lukijalle oivalluksia ortodoksisista tavoista ymmärtää ja käyttää ikoneita.

Teos ei ole tieteellinen tutkimus ikoneista vaan opas ortodoksisen ajatus- ja elämysmaailmaan sekä myös ikonien kanssa toimimiseen. Kirja on enemmän opaskirja kuin varsinainen tietokirja. Se neuvoo, kyseenalaistaa ja myös ottaa kantaa. Kun kirjoittaja väittää, että ”vain idän kirkko on vuosisatojen saatossa säilyttänyt ikonin sakraalin merkityksen katkeamattomana perinteenä”, hän

ilmaisee ortodoksisen käsityksen siitä, että huolimatta 700–800-lukujen ikonoklasmista ja kuvailmaisun länsimaistumisesta uudella ajalla, juuri ortodoksisuudessa olisi oivallettu ja säilytetty olennaisin kristillisestä kuvaperinteestä. Toteutustavaltaan ja eetoksestaan Flinckenberg-Gluschkoffin kirja muistuttaa näin päivitettyä suomalaista versiota Ouspenskyn ja Losskyn tunnetusta teoksesta *The Meaning of Icons* vuosikymmenien takaa.

Ikonin teologista ja kirkollista määrittelyä seuraavat esimerkit ja esittely eri ikoneista ja ikonityypeistä. Kirjoittaja käsittelee seuraavia teemoja: ortodoksinen ikoni (ikonin olemus ja tehtävät), ikonin ”kielioppi” (ikonin ilmaisukeinot ja visuaaliset merkkijärjestelmät), esimerkkejä tunnettujen ikonien tai ikonityyppien tulkinnasta, ihmeitätekevät ikonit, riisit ja votiivilahjat, ikoni kirkossa, kodissa ja mukana elämässä sekä lopuksi vielä erilaisia ikoneihin liittyviä nykyajan seikkoja ja ilmiöitä.

Ikonin puhuu lanseeraa suomenkielelle harvemmin käytettyä termiä ”kanoninen ikoni”. Kanonisuus käsitteenä voi ortodoksisessa käytötyhteydessä viitata moniin seikkoihin: pyhien tekstien korpuksen, kirkko-oikeuteen, tradition legitimaatioon ja autenttisuuteen, kirkollisen hallinnon oikeellisuuteen, pyhäksi toteamiseen ja niin edelleen. Flinckenberg-Gluschkoff käyttää termiä viittaamaan ”alkuperäisen kaanonin mukaisen kuvakielen merkityksen säilyttäneihin ikoneihin”. Määrittely on mutkikas. Kanonisen synonyyminä toimii kirjoittajalla lähinnä termi ”bysanttilainen”, jonka vastakohta on puolestaan ”luontoa jäljittelevä, länsimainen esitystapa”. Ajatus jonkinlaisesta alkuperäisestä kirkkotaiteen visuaalisesta kaanonista on kriittisen tutkimuksen valossa ongelmallinen, mutta kirjoittaja viitanee siihen jo myöhäisantiikkissa muodostuneeseen, yllättävän koherenttiin visuaaliseen kuvastoon, jota on modifioitu ja toistettu läpi keskiajan.

Kuten edellä kirjoitetusta käy ilmi, kirjassa tulevat käsitellyiksi kuin ohimennen ikonimaalaus länsimaistuminen sekä – erityisesti kuvaesimerkkien kautta – uusbyzanttilaisen ikonimaalausperinteen nousu 1900-luvulta eteenpäin. Erityisesti jälkimmäisestä aiheesta olisi voinut toki kertoa enemmän, varsinkin kun kuvamateriaali tarjoaa omat näkökulmansa myös tradition uudistamiseen tai palaamiseen juurilleen.

Teos olisi kaivannut vielä syventämistä ja lähdekräyttistä, vertailevampaa otetta erityisesti suhteessa lähteinä käytettyihin teksteihin ja kuviin. Otan esimerkin sivulta 49, jolla varsin ykskantaan todetaan Jumalanäiti Ennusmerkki -ikonin alkuperän löytyvän tunnetun konstantinopolilaisen suihkulähteen kuva-aiheesta. Tällöin jäävät kertomatta orantti-teeman eli rukoileva naishahmo-motiivin vanhempi esiintyminen jo katakombeissa sekä varsinkin tunnettu roomalainen 300-luvun katakombikuva, jossa näkyy esitystavaltaan arkaainen hahmotelma aiheesta. Tutkistelua voisi jatkaa muun antiikin uskonnollisen kuvaston pariin. Myös väljempi, pohdiskelleva esitystapa olisi syventänyt monien historiallisten detaljien, viitteiden ja kertomusten sijoitumista teokseen.

Loistelias ja toimiva kuvitus on tärkeä osa kirjan toteutusta ja rakennetta. Kirjan taitto on hienosti toteutettu. Kuvamateriaali esittää laajan kirjon erilaisia ikoneiksi tarkoitettuja tai ymmärrettyjä ja ikoneina käytettyjä kuvia, pääasiassa keskiaikaisista, uuden ajan sekä varsinkin 1800- ja 1900-lukujen materiaalia. Kuvissa painottuvat kiintoisasti 1900-luvun loppupuolen uudet ikonit. Erityisen hyödyllisiä ovat votiivilahjoja ja riisoja käsittelevät luvut kuvituksineen.

Marianna Flinckenberg-Gluschkoffin opaskirja ortodoksisen ikonien maailmaan on kokonaisuudessaan kiinnostava, tietorikas ja hyvin suomalaisen ortodoksisuuden visuaalista kontekstia valaiseva, lukemisen arvoinen teos. Kirjan nimeen si-

sältyy kuitenkin melkoinen paradoksi. Puhuuko ikoni? Ikonin perustarkoitus ei ole puhua, vaan näkyä, vaikkakin teoksessa selitetään sanallisesti kuvia. Kyse on visuaalisesta ja materiaalisesta uskonnosta. Pohjoismaisessa protestantismiin kirjallisen diskurssin kyllästävässä uskonnollisessa maailmassa ortodoksisuuden visuaalisuudelle antama painoarvo on huomattava ja kiintoisa poikkeus. Seitsemännän ekumeenisen kirkolliskokouksen Nikeassa vuonna 787 kuville antamat merkitykset haastavat sellaiset monoteistiset perinteet, jotka sulkevat kuvallisen ja katseen visuaalisuuden pois uskonnon sisimmästä harjoittamisesta. Ortodokseille Kristus on paitsi Jumalan Sana myös Jumalan Kuva, ikonien ikoni.

JOHAN BASTUBACKA, DOS.

JOUKO M. V. HEIKKINEN
Kuolema – tie elämään:
Kuolemasta on hyvää
puhua. Rovaniemi:
Väyläkirjat 2016. 221 s.

Vanhan kirkon opetuksen mukaan *ars moriendi est ars bene vivendi* eli hyvän kuoleamisen taito on hyvän elämän taitoa. Teologian tohtori Jouko Heikkinen käsittelee kirjassaan *Kuolema – tie elämään* kysymystä, miksi perinteinen kuoleamisen taito on syytä tuoda esille nykyajassa. Kirjan on tarkoitus olla kuolemaa käsittelevän trilogian ensimmäinen osa. Toisessa osassa Heikkinen käsittelee Martti Lutherin opettamaa *ars moriendia*. Kolmas osa sisältää hengellistä ohjausta sairaalle ja hänen luonaan vierailuille.

Heikkisen lähtökohtana on ihmisen muuttunut suhde kuolemaan. Kuoleamisen taito (*ars moriendi*) tarkoittaa laajaa kirjallisuutta, joka syntyi 1300-luvulla. Eurooppaa koetelti yhteinen uhka, kun rutto raivoi